

Kokios lietuvių antipatijos lenkams priežastys?

Doc. Dr. Rūstis Kamuntavičius

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės institutas
(www.ldki.lt)
Vytauto Didžiojo Universitetas (www.vdu.lt)

Iš mano darbo universitete patirties susidaro įspūdis, kad dažnai jaunimas jaučia antipatiją lenkams. Pradedama nuo to, kad lenkai kalba tik savo kalba ir nei angliškai, nei kaip kitaip su jais nesusikalbėsi. Lenkai yra agresyvūs - nori atsiimti Vilnių ir Vilniaus kraštą. Lenkai nekultūringi ir „purvini“ - daug keikiasi, geria, dirba juodus darbus (emigrantų patirtys). Kiek rafinuotesnis studentas galėtų pridurti, jog praeityje lenkai pasinaudojo lietuviais (Jogaila, Gediminaičių dinastija, Liublino unija), kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemes sulenkintų ir padarytų Lenkijos dalimi. Galų gale, beveik kiekvienas pasakytų, kad negražesnės kalbos už lenkų jis nėra girdėjęs.

Mano galva, neigiami lenkų stereotipai yra labai aiškios kilmės ir gali būti nesunkiai paaiškinami.

Milžinišką įtaką kaimyninės tautos stereotipų suformavimui turi istorija. Net jei žmogus atkakliai ją ignoruoja (neskaito knygų, nesimoko mokykloje), esminiai jos teiginiai vis tiek pasiekia ir įsitvirtina per bendravimą su šeima ir bendraamžiais, spauda bei televiziją.

Lyginant su kitomis Europos tautomis, lietuviai savo istoriją pradėjo rašyti visai neseniai. Pirmasis tikrai profesionalus pasakojimas apie Lietuvos praeitį lietuvių kalba buvo sukurtas tik tarpukaryje. Geriausiai jį reprezentuoja Adolfo Šapokos redaguota „Lietuvos istorija“, pasirodžiusi 1936 m. Šioje knygoje žymiausi tarpukario lietuvių istorikai, pabaigę mokslus garsiuose Vakarų universitetuose, apibendrino savo tyrimų rezultatus, pateikdami tą Lietuvos praeities viziją, kurios esminiai teiginiai gyvuoja iki mūsų dienų.

Beveik visą tarpukario laikotarpį Lietuva buvo karo stovyje su Lenkija, nes nepripažino Vilniaus krašto okupacijos. Ar galėjo to meto istorikai pozityviai rašyti savo knygose apie Lenkiją? Ar lenkai galėjo būti vadinami strateginiais partneriais ir broliais? Aišku, kad ne. Remiantis tokia logika, buvo stengiamasi parašyti Lietuvos istoriją taip, kad lenkų joje būtų kaip galima mažiau. O jei jau jų pasirodymas knygos puslapiuose buvo neišvengiamas, dažniausiai jie būdavo vaizduojami neigiamai.

Buvo aiškinama, kad visos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės problemos prasideda nuo Jogailos (XIV-XV a. sandūra). Iki tol Lietuva sparčiai plėtėsi į baltarusių ir ukrainie-

čių žemes, kovėsi su kryžiuočiais. Su Jogailos išvykimu karaliauti į Lenkiją (1386 m.) prasidėjo Lietuvos elito lenkėjimas, sustojo politinė ekspansija į rytus. Apie Liublino uniją (1569 m.), sukūrusią bendrą Lenkijos-Lietuvos valstybę, kalbėta itin griežtai. Ji vadinta „katastrofa“, padėjusia tašką Lietuvos valstybingumui. Po unijos polonizacija dar paspartėjo, drastiškai mažėjo LDK teritorija. Galų gale, iš Lenkijos plintanti anarchija ir liberum veto (kai vienas žmogus galėjo sustabdyti viso Seimo darbą) galutinai sužlugdė valstybę ir ji buvo pasidalinta tarp rusų ir vokiečių. Tiesa, tarpukario tekstuose dažniausiai buvo vengiama atviru tekstu rašyti, kad lenkai yra niekšai, savanaudžiai ir kenkėjai, tačiau kai istorija yra pateikiama būtent taip, norom nenorom prieinama prie būtent tokios išvados.

Sovietų lakais (1940-1990 m.) šis neigiamas lenkų vaizdinys esminių transformacijų nepatyrė. Juk sovietų valdžiai puikiai tiko lietuvių priešiškus lenkams, nes taip buvo daug paprasčiau lietuvius priartinti prie „broliškos“ rusų tautos. Jei pavartytumėte sovietų laikais rašytas Lietuvos istorijas, rastumėte, jog ten lenkai vadinami ponais ir engėjais, o lietuviai - engiamąja darbo liaudimi, kurią galutinai išlaisvino sovietų valdžia.

Reziumuodamas galiu pasakyti, kad nuo tarpukario ir per visus sovietinius laikus buvo dėstoma lenkams priešiška Lietuvos istorija. Su ja išaugo beveik trys lietuvių kartos.

Štai jau dvidešimt metų nesame okupuoti sovietų, be to, turime Vilnių. Kartu su Lenkija gyvename bendroje Europos Sąjungoje, neturime teritorinių pretenzijų. Ar galime į savo istoriją žvelgti be praeities nuostatų šleifo?

Strategiškai žvelgiant, Jogailos laikais prasidėjusi Lenkijos ir Lietuvos partnerystė buvo nukreipta prieš dvi didžiausias Lietuvos ir visos centrinės Europos regiono grėsmes - vokiečius ir rusus (Maskvą), kurie vienus po kitų pavergė latvius, estus, prūsus ir nesuskaičiuojamą daugybę kitų tautų. Bendromis dvių tautų - lenkų ir lietuvių - jėgomis XV-XVI a. buvo susidorota su vokiečiais, sunaikinti Kryžiuočių ir Livonijos ordina. Su Maskva sekėsi kiek sunkiau. Tačiau jungtinė valstybė net tris šimtus metų (XVI-XVIII a.) atsilaikė nuo galingo spaudimo, o XVII a. pradžioje trumpam buvo užėmusi net pačią Rusijos sostinę Maskvą. Visų šių kovų metu daugiau nei keturis šimtus metų Lenkija galėjo pasikliauti tik vienu partneriu - Lietuva, o Lietuva galėjo tikėtis pagalbos tik iš Lenkijos.

XVIII a. pabaigoje trys galingiausios Vidurio rytų Europos valstybės Rusija, Austrija ir Prūsija užpuolė joms gerokai savo kariuomenės dydžiu ir gyventojų skaičiumi nusileidusią Lenkijos - Lietuvos valstybę (Abiejų Tautų Respubliką). Būtų buvę keista, jeigu iš trijųusių puolusios 20 kartų didesnės pajėgos nebūtų pasiekusios savo tikslo. Absurdiška, bet lietuviškame istorijos pasakojime neretai susidaro įspūdis, kad svarbiausia šio pralaimėjimo priežastimi laikomas ne kaimynų agresyvumas, bet demokratija, liberum veto ir kitos šalies vidaus blogybės, kurias į kraštą atnešė ne kas kitas, o lenkai. Šiuo atveju unikali demokratinio valdymo tradicija, susikūrusi XVI-XVIII a. LDK ir daugeliu savo nuostatų pralenkusi Prancūziją, Vokietiją ar net Angliją, pačių lietuvių knygose yra vadinama nelaime. Aišku kodėl šį fenomeną menkino caro ir sovietų Rusija, tačiau kodėl mes tai turime daryti šiandien?

Kodėl mes turime gyventi nuostatomis, kurios buvo naudingos Sovietų Rusijai? Kodėl mums turi būti svetimos LDK ir XIX a. laikų idėjos, traktavusios lenkus kaip savo strateginius partnerius? Lenkai niekuomet nebuvo okupavę Lietuvos ir daugybę šimtų metų laikė ją savo partneriu, dažnai net vieningu. Ši tradicija išliko net XX a. antrojoje pusėje, užtenka pavartyti garsiausių tos epochos lenkų intelektualų tekstus (Jerzy Giedroyc, Czesław Miłosz). Tiesa, kartais lenkai pasielgdavo nedorai lietuvių atžvilgiu (Vilniaus krašto okupacija tarpukariu), tačiau visuomet reikia atminti, kad kitos didžiosios Europos tautos niekada į Lietuvą nežvelgė kaip į partnerį, o vokiečiai ir rusai visuomet ją laikė savo potencialiu grobiu, kurį reikia užimti, aneksuoti ir asimiliuoti.

Kodėl lietuviai nemėgsta lenkų? Atsakymas trumpas - todėl, kad gyvename remdamiesi tiesomis, sukurtomis prieš beveik šimtą metų, esant specifinei (išimtinai) politinei padėčiai. Deja, negatyvūs lenkų stereotipai tokie stiprūs, kad net iš esmės pasikeitus geopolitinei situacijai pastarųjų dvidešimties metų neužteko žmonių mąstymui pakeisti. Dar ir šiandien važinėdami po Europą, bendraudami ir skaitydami jauni žmonės sąmoningai ar nesąmoningai ieško faktų, galinčių patvirtinti neigiamus stereotipus apie lenkus.

Kviečiame pasidalinti savo mintimis apie šį straipsnį bei rašyti, kokios istorinės temos Jus domintų ateityje. Laiškų lauksime el. paštu: konkursas@litfarma.com arba adresu: „Litfarma vaistinė“, Lazūnų g. 25A, Kaunas 50140.

3 jdomiausių laiškų autorius apdovanosime Vit A-Z vitaminais Memor-Amino arba „Litfarmos vaistinės“ marškinėliais.